

GERARD AALDERS

DE TOEKOMST VAN ORANJE

van Willem de Eerste tot Willem de Laatste

JUST
PUBLISHERS

Inleiding

De monarchie hoort thuis in het museum van afgedankte staatsvormen. Natuurlijk zullen mensen die het met deze stelling eens zijn ooit gelijk krijgen, maar het kan nog lang duren. Of niet, want niets is zo veranderlijk als de volksmening. En mocht de populariteit van de Oranjes zover zijn geslonken dat het reëel wordt dit archaische instituut te verwijzen naar waar het hoort, op de vuilnisbelt van de geschiedenis, dan nog zal er veel tijd mee heengaan voordat de bewoners van Huis ten Bosch, of waar de toekomstige, afgedankte monarch ook mag wonen, hun biezen zullen pakken.

Zijn status is hij dan weliswaar kwijt, maar de rijkdommen die de Oranjes door de eeuwen heen hebben opgehoopt, volgens de *Quote 500* om en nabij de twee miljard (maar het blijft nattevingerwerk, niemand die het zelfs maar bij benadering weet) blijven in de familie. Tenzij de wet, die de abdicatie van het Huis van Oranje regelt, een ‘pluk-ze-beding’ omvat maar dat lijkt niet waarschijnlijk. In ieder geval krijgen ze Kroondomein Het Loo terug waarvan ze sinds de ‘schenking’ van Wilhelmina nog wel de vruchten (inclusief het ‘jachtgenot’) plukten, maar de kosten van onderhoud en beheer op de belastingbetaler hebben afgewenteld. Mochten ze het domein om wat voor reden dan ook niet in natura terugkrijgen dan strijken ze de waarde op in de vorm van een geldbedrag; uiteraard vermeerderd met de wettelijke rente. Zo is het in de ‘schenkingwet’ geregeld, die Wilhelmina er in 1959 door liet drukken.¹ Het zou niet onverstandig zijn een onteigeningswet op te stellen die ons vrijwaart van compensatiegelden. We draaien immers al decennia op voor hun kosten. Daar mag best wat tegenover staan.

Anno nu lijkt het definitieve afscheid van Nederlands Eerste Familie ver weg. Een blik op de verkiezingsprogramma's (2021) van de negentien politieke partijen in het parlement zal voor de nuchtere republikein reden zijn nog maar een slok te nemen om zich moed in te drinken. Van de zeventien partijen (intussen zijn het er door interne afsplitsingen nog meer) in de Tweede Kamer heeft de monarchie weinig te vrezen. Bijl (1 zetel) is de enige die het koningschap radicaal wil afschaffen. Geld dat de koninklijke familie aan de voormalige koloniën heeft onttrok-

¹ <https://wetten.overheid.nl/BWBR0002752/1997-04-25/0>

ken, moet terug naar waar het vandaan kwam als herstelbetaling voor het aangedane leed.

GroenLinks (8 zetels) wil dat Nederland op termijn een republiek wordt, maar een 'routekaart' ontbreekt. Tot het Definitieve Afscheid mag de rol van de Oranjes slechts ceremonieel zijn en zullen ze belasting moeten betalen, net als iedereen.

De Partij voor de Dieren (6 zetels) zet ook in op een ceremoniële rol, wil de uitgaven voor het koningshuis drastisch inperken en uiteraard moet het koninklijk jachtdepartement (ja, dat bestaat óók), betaald met belastinggeld, worden opgeheven. Maar opheffen? Nee, dat hoeft kennelijk (nog?) niet. Maar het komt wel in de buurt.

De SP (9 zetels) wil het koningshuis vermoedelijk graag afschaffen maar zegt dat niet met zoveel woorden. Iedere politieke ambtsdrager zou gekozen moeten worden en dus ook het staatshoofd. De SP koerst op een ceremoniële functie. De Oranjes moeten het symbool en de vertegenwoordiging van Nederland zijn. Dat is krom redeneren want een ceremonieel staatshoofd uit het Huis van Oranje is evengoed een ongekozen staatshoofd. Vermoedelijk wil de SP haar kiezers met sympathie voor het koningshuis niet bij voorbaat afstoten; een staaltje van oer-Hollandse polderpolitiek.

Dat was het, wat betreft de Nederlandse anti-monarchale geluiden in politiek Den Haag. Het CDA (15 zetels) schrijft trots te zijn op 'onze Oranjemonarchie' omdat zij zou zorgen voor verbinding en nationale saamhorigheid. D66 (24 zetels) wil een ceremonieel koningschap met minder geld voor de koning en bovendien zal hij belasting en sociale lasten moeten gaan betalen, omdat zulks het draagvlak voor de monarchie zou vergroten. De partij wil het koningshuis blijkbaar een hechter fundament geven, maar tegelijkertijd zijn invloed verder terugdringen. Ook hier lijkt polderpolitiek de drijfveer achter het D66-proza te zijn.

De PVV (17 zetels) wil minder geld aan het koningshuis uitgeven en de Oranjes zullen belasting moeten gaan betalen.

De SGP (3 zetels) wil de rol van de koning zelfs versterken omdat de koning boven de partijen zou staan en daarom nuttig werk kan doen. De VVD ten slotte (34 zetels) is eveneens juichend over de monarchie en komt op de proppen met tot op de draad versleten argumenten als 'verbinding' en 'versterking van de eenheid van de Nederlandse samenleving'. De VVD vindt de monarchie de beste staatsvorm voor Nederland wat een vreemd antiliberaal standpunt is voor een partij die zichzelf 'liberaal' noemt.

Premier Mark Rutte heeft de monarchie hoog zitten. In 2008, toen hij nog maar kort VVD-partijleider was, liet hij een nieuw beginselprogramma schrijven, waarin een zin staat die de ware liberaal een gruwel moet zijn: 'Als staatsvorm steunt de VVD de constitutionele monarchie, vervuld door het Huis van Oranje-Nassau.'² Van Oranje-Nassau is de officiële naam van de familie, maar her en der gebruik ik de afgekorte vorm 'Van Oranje', 'Oranjes' of 'de Oranjes'. Formeel niet geheel correct, maar het zal niettemin duidelijk zijn wat ik bedoel. Aan de andere kant: de naam wordt kunstmatig in stand gehouden door Koninklijke Besluiten want eigenlijk is 'ons' Oranjehuis met de dood van koningin Wilhelmina definitief uitgestorven.

De rest van de partijen besteedt geen aandacht aan de monarchie. De stand van zaken: een partij met één Kamerlid wil er zo snel mogelijk van af, drieëntwintig Kamerleden willen dat op termijn (zonder streeftijden te noemen) en drieënnegentig Kamerleden zijn voor behoud van het instituut dat zichzelf al eeuwen heeft overleefd.

Dat ziet er niet hoopvol uit voor burgers die het republikeinse gedachtegoed zijn toegedaan, maar de volksgunst - en in het verlengde daarvan die van de Tweede Kamer - is wispelturig. De gunst van het volk herstelde zich tot dusver altijd weer in positieve zin, althans gezien vanuit het Oranjeperspectief. Dat gaat al eeuwen zo, maar het is geen garantie dat het altijd zo zal blijven gaan.

De monarchie heeft een lange geschiedenis achter de rug en gaat terug tot voor het begin van onze jaartelling. De eerste koningen - het hangt er maar vanaf hoe je de eerste leiders wilt noemen - werden gekozen wegens hun dapperheid of hun goede leiderschap. In de loop der eeuwen veranderde dat. Koningen begonnen dicht tegen God aan te schurken. Niet dat ze God zélf waren, hoewel dat in verschillende culturen ook voorkwam, maar omdat ze zich van God gezonden waanden. Ze bestuurden hun rijk namens of in opdracht van de Almachtige. Een overblijfsel van dat sacrale aspect zien we terug in de welhaast goddelijke verering die het koningschap nog steeds ten deel valt. Met redelijkheid en gezond verstand heeft het niets te maken.

Een verslag van Koningsdag op tv, als de familie met goed verborgen tegenzin een bezoek aan een gemeente brengt die in dat jaar de klos is, levert karrenvrachten aan bewijzen op. Vijf minuten kijken is genoeg

² <https://beek.vvd.nl/info/2224/vvd-beginselverklaring> (geraadpleegd op 07-03-2022).

om te beseffen dat nóg dommere en kleffere tv niet mogelijk is en dat je je tijd beter anders kunt besteden. Tenzij je liefhebber bent van infantiele verslaggeving. Alles wat de koning en zijn gezin op Koningsdag doen, is geweldig of buitengewoon en wordt uitsluitend in superlatieven besproken. Er zijn minimaal 1200 agenten in de weer om de veiligheid te garanderen. De kosten van het evenement zijn een goed bewaard geheim, want over beveiliging - die ook de spuigaten kan uitlopen - worden nooit mededelingen gedaan. Maar een miljoen zal het minimaal wel kosten, zo'n verjaardag ergens in een stad of dorp. Voor de organisatie van Koningsdag 2023 in Rotterdam is, exclusief beveiliging, vier miljoen euro uitgetrokken.³

Een nadeel van de monarchie is ook dat zij extra gevoelig is voor corruptie. Aangezien het kabinet geen gedoe wenst rondom het koningshuis waarvoor zij als ministers verantwoordelijk zijn, wordt alles zoveel mogelijk in de doofpot gestopt, al lukt dat tegenwoordig, vergeleken met vroegere tijden, steeds minder goed. Laakbaar gedrag, corruptie, het aannemen van smeergeld en betaling van zwijggeld om zaken als het bestaan van buitenechtelijke kinderen buiten de pers te houden, komen regelmatig voor. Niet alleen hier, maar ook bij buitenlandse koningshuizen. Die van het Midden-Oosten zijn haast spreekwoordelijk corrupt.

In een monarchie is het zelfs mogelijk een tiener als staatshoofd te krijgen. Wilhelmina werd op haar achttiende koningin van Nederland. In de Grondwet is geregeld dat wij een snotneus als hoogste gezagsdrager kunnen krijgen. Een wappie op de troon is eveneens mogelijk. Het staatshoofd van Nederland wordt al twee eeuwen door dezelfde familie geleverd door erfopvolging, wat raar is in een land dat zich een democratie noemt. Ons staatshoofd is altijd het eerstgeboren kind van de regerende koning of koningin. Je hoeft er niets voor te kunnen. De enige voorwaarde is dat je in de juiste wieg bent geboren. Slim, dom, intelligent of capabel, het maakt allemaal niet uit als maar aan die ene basisvoorwaarde is voldaan.

Veel mensen associëren de koninklijke familie met iets verhevens of van God gegeven. Vaak gebeurt dat onbewust, maar dat de monarchie van oudsher nauw met religie en daarmee met een vorm van verering is

³ <https://www.rtlnieuws.nl/nieuws/nederland/artikel/5338962/koningsdag-rotterdam-4-miljoen-euro-organisatie-ahmed-aboutaleb> (geraadpleegd op 15-03-2023).

verbonden, staat vast. Kritiek op de koning zien de ministers als ongewenst omdat het zo gevoelig ligt. Ze doen er alles aan om de koning en zijn familie af te schermen, wat vanuit democratisch standpunt gezien ongezond is. In een monarchie wordt voortdurend geschiedvervalsing gepleegd. Een koning kan in de ogen van veel biografen niets fout doen en als er toch eens een fout wordt gemaakt, probeert de orangistische biograaf dat toe te dekken dan wel goed te praten of een gebeurtenis net iets anders voor te stellen dan hij in werkelijkheid heeft plaatsgevonden. Maar domweg verzwijgen gebeurt ook.

De RVD heeft een speciale afdeling belast met positieve berichtgeving over de monarchie. Dat is logisch en het is haar taak, maar soms leidt dat tot potsierlijke en zelfs domweg kromme of onware berichten. De RVD krijgt volop steun vanuit media die de monarchie hoog hebben zitten en als verdienmodel gebruiken. Er wordt wat gezwijmeld in bladen en tv-programma's met een fascinatie voor de monarchie. Het aller onbenulligste van het aller onbenulligste wordt als groot nieuws gebracht. De serieuze pers toont ook weinig neiging om de monarchie - waar nodig - aan te pakken, al zijn er uitzonderingen. De NOS en de NPO leveren allebei hun bijdrage aan de instandhouding van het koningssprookje, maar ook daar zijn uitzonderingen en doen enkele omroepen prima onderzoek naar misstanden, zoals uitvoerig ter sprake zal komen.

Het is in monarchistische hoek een mantra geworden te beweren dat het koningshuis voor verbinding zorgt en dient als anker en ijkpunt voor normen en waarden. Deugden waaraan de natie zich kan spiegelen. Ook zou de koning boven de partijen staan omdat hij geen binding met een politieke partij heeft. Dat monarchen zich boven alle partijen verheven voelen is inderdaad een feit. Ze menen zich alles te kunnen permitteren en verantwoording voor hun gedrag hoeven ze niet af te leggen. Daar hebben ze de ministers voor.

Het koningschap als verbindend element te presenteren is een scheve voorstelling van zaken al vanaf het moment dat de Nederlandse monarchie op ondemocratische wijze in het leven werd geroepen. Om de eerste koning een 'verbinder' te noemen is lachwekkend als je ziet hoe hij al binnen vijftien jaar erin slaagde de helft van zijn koninkrijk (het huidige België) te verliezen en Nederland naar de rand van de financiële afgrond te leiden. Je zou denken dat de Koning Willem I Prijs voor

duurzaam en inventief ondernemerschap een uit de hand gelopen grap is, maar dat is, vreemd genoeg, niet het geval. Maar ook de Oranjes die Willem I opvolgden blonken niet uit in hun rol van ‘verbinder’.

Al in de tijd dat de Oranjes als stadhouders fungeerden was het belabberd gesteld met hun verbindende kwaliteiten. Historicus Thomas von der Dunk heeft hun geschiedenis bondig samengevat:

‘Oranje was bij alle belangrijke binnenlandse conflicten meteen partij. Dat gold tijdens de hele Republiek voor de godsdienstige twisten, voor de tegenstelling tussen land- en zeeprovincies, voor die tussen regenten en predikanten, tussen steden en edelen. De Oranjes fungeerden hier geenszins als neutrale scheidsrechters. Hun vérgaande bemoeienis eindigde zelfs in een politieke moord op de twee grootste staatslieden die Nederland heeft voortgebracht: Johan van Oldenbarnevelt en Johan de Witt.’⁴

Als hoeders van onze cultuur zijn de Oranjes een ramp, al weten ze heel slim de schijn van het tegendeel te wekken. Er zijn namelijk nogal wat instanties en instellingen die vernoemd zijn naar een lid van het koningshuis (het bekendst is het Prins Bernhard Cultuurfonds), maar het enige wat de Oranjes doen is het lenen van hun naam. Voor daadwerkelijke, financiële steun bij de Oranjes aankloppen heeft weinig zin. Het Oranjefonds, dat zich inzet voor cultuur en samenleving, wordt gevoed met gelden die specifiek niet van de koninklijke familie komen maar van nationale goede doelen-loterijen.

Rechtsongelijkheid zou niet mogen voorkomen in een democratie maar in de onze gebeurt dat wel degelijk. Bernhard ontliep zijn straf in het Lockheed schandaal. De verstrekking van een paspoort aan Máxima gebeurde buiten alle wetten en regels om en bij een auto-ongeluk (door haar schuld) werd het proces-verbaal vervalst om haar uit de wind te houden. En er was de kwestie van Julio Poch, die door Nederland via Spanje aan Argentinië werd uitgeleverd om het koningshuis een plezier te doen. Er komen voorts andere gevallen aan bod. Het zijn allemaal argumenten tegen de monarchie.

Maar ons koningshuis is toch de hoeder van normen en waarden? Dat

⁴ Geciteerd uit Van den Bergh, *Klein Republikeins Handboek*, p. 102.

blijkt nogal tegen te vallen, al wordt sterk de schijn van het tegendeel gewekt. Wat ook vreemd is, is dat in onze monarchie een achttienjarige, een tiener, de troon mag bestijgen. Zo is het in de Grondwet nu eenmaal geregeld. En wordt een koning afgezet als hij het te bont maakt? Dat kan, maar het gaat heel erg moeilijk. In dit boek komt een aantal zaken aan de orde die lachwekkend zijn en die alleen in stand worden gehouden omdat de Grondwet dat nu eenmaal vereist. In buitenlandse koningshuizen is het meestal niet anders (of zelfs erger) en heel vaak heeft het met erfopvolging te maken die immers nooit kan garanderen dat er een capabel mens op de troon komt. Dom, slim, goedgehartig, kwaadaardig, goed of slecht; het doet er allemaal niet toe. Het eerstgeboren kind van de regerende koning volgt zijn vader of moeder op. Als ze voor de post gekozen hadden moeten worden, hadden ze waarschijnlijk geen schijn van kans gemaakt.

De Oranjes moeten hun functie als nuttig verkopen. Ze gaan daarom op staats- en werkbezoeken die wel handenvol geld kosten maar door de bank genomen niets opleveren. Al wil de mythe dat het koningshuis onze handel jaarlijks miljarden euro's oplevert. Maar als je naar bewijzen vraagt, zijn die niet te vinden.

Alle ongerijmdheden van hun positie, hun invloed, hun boven de wet staan, hun inhaligheid, hun corruptie en hun eigendunk komen ter sprake.

En of dat allemaal niet erg genoeg is, kosten de gekroonde hoofden ons heel veel geld. Een koning is bewijsbaar duurder dan een president. Het is zelfs zo dat we de werkelijke kosten niet mogen weten en dat die daarom over meerdere ministeries worden verspreid, zodat ze minder goed traceerbaar zijn.

Je kunt al het bovenstaande (de lijst is niet compleet) tegen de monarchie inbrengen. Onzinnig, kostbaar, verheerlijking, rechtsongelijkheid en bevordering van corruptie. Je kunt dat allemaal tegen de monarchie inbrengen, maar het meest wezenlijke van alle bezwaren is natuurlijk dat het niet democratisch is. De monarchie is per definitie ondemocratisch.

In dit boek gebruik ik met betrekking tot het staatshoofd (de koning) meestal de hij-vorm tenzij het evident om een vrouw gaat. Zo staat

het ook in de Grondwet. Die spreekt altijd van de koning; nooit van de koningin. Ik heb ervoor gekozen om niet bij alles en nog wat 'zij' of 'm/v' toe te voegen, al zou het wel correcter zijn.

Ik schrijf dit boek als historicus maar ook als republikein. Met het eerste bedoel ik dat ik mijn bronnen verantwoord in voetnoten zodat iedereen kan nagaan waarop ik mij baseer. In sommige gevallen zal het mogelijk zijn een bron anders uit te leggen dan ik heb gedaan, maar dat is niet ongewoon in de geschiedschrijving. Het wordt geaccepteerd als je weergeeft op welke bron de tekst is gebaseerd. Als republikein heb ik een uitgesproken mening over wat in mijn ogen misstanden en ongerijmdheden zijn binnen de monarchie.

We zullen zien dat de Nederlandse monarchie veel overeenkomsten vertoont met de overige Europese koninkrijken. Het zijn allemaal archaische instituten die zichzelf hebben overleefd en daarom plaats zouden moeten maken voor een eigentijdse staatsvorm. Men mag mijn benadering als republikein bevooroordeeld vinden, maar monarchistisch ingestelde historici en biografen doen in wezen exact hetzelfde, zij het in tegenovergestelde vorm. Zij verdedigen hun favoriete staatsvorm en indien een misstand niet valt goed te praten, hebben ze altijd een vergoelijking bij de hand. Op hun aanpak komt zelden kritiek.

In dit boek voer ik rationele argumenten aan tegen een irrationeel instituut. Laat iedere lezer die argumenten op hun merites beoordelen.

Achtergronden van de monarchie

Er is al veel over de monarchie geschreven, meestal door uitgesproken voorstanders wat in vrijwel alle gevallen - tot aan de dag van vandaag - neerkomt op een beschrijving van vorsten en vorstinnen die sterk doet denken aan de wijze waarop men in vroeger tijden klassieke heiligenlevens (hagiografieën) componeerde. In de tijd dat religie nog oppermachtig was, fungeerde de koning als de door God zelf gezondene. Dat is in de tijd gezien alleszins begrijpelijk, maar tegenwoordig gebeurt dat nog steeds.

Boeken over het leven van koningen zijn er in overvloed, maar dat is niet het geval met studies over de monarchie als instituut. Want wat doen ze eigenlijk, die koningen? Daarover is verbazend weinig geschreven.

Ook in de politieke wetenschappen is de monarchie een ondergeschoven kind. Bij republieken ligt dat anders. Er zijn talloze studies over de vele instituties die een moderne republiek kent en wie wil weten hoe presidenten functioneren van de republieken die de wereld thans kent, kan in vele bibliotheken en boekwinkels terecht.

Er bestaan anno 2023 nog 43 monarchieën, waarvan een dozijn in Europa. Daaronder zijn mini-koninkrijken als het prinsdom Andorra en de vorstendommen Liechtenstein en Monaco. Het prinsdom Andorra in de Pyreneeën is geen monarchie maar een diarchie wat het tot een bijzondere eend in de bijt van vorstenhuizen maakt. Diarchie wil zeggen dat het twee vorsten (prinsen) heeft: de bisschop van de Spaanse stad La Seu d'Urgell en de president van Frankrijk Emmanuel Macron. Twee buitenlanders dus die allebei in het buitenland wonen en werken. Hun taak is voor bijna 100 procent symbolisch. Wat betreft buitenissigheid scoort de staatsvorm van Andorra wereldwijd het hoogst.⁵

Ook het Vaticaan is een koninkrijkje - de paus is niet voor niets 'kerkvorst' - maar de kerkelijke staat ontbeert een van de typische kenmerken van de monarchie: de erfelijke opvolging. Dat is logisch als je bedenkt dat de kerkvorst zich (idealiter) moet onthouden van seksueel verkeer.

⁵ https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_current_monarchies#:~:text=This%20is%20a%20list%20of,Oceania%2C%20and%203%20in%20Africa (geraadpleegd op 15-03-2023).